

... JOŠ SAMO JEDNA IZVEDBA

Borko Špoljarić

Nakon što je početkom 1824. godine zaključio "Devetu simfoniju" - izjavivši ovim remekdjelom svoj "religiozni" stav prema svijetu usporediv s "herojskim" stavom "Eroice" dvadesetak godina ranije, Beethoven preostale dvije i pol godine života posvetio je samo jednom mediju - onom gudačkoga kvarteta. Ako prema tome u "Odi radosti" prepoznamo skladateljevu ekstrovertiranu poruku svijetu, onda se s pet finalnih gudačkih kvarteta majstor iz Bonna povukao u sebe, svojoj nutrini.

*Nekoliko bilježaka o izvedbenoj praksi
kasnih kvarteta Ludwiga van Beethovena
na primjeru tri generacije kvartetskih glazbenika*

Pritom ova remekdjela ne samo da sadrže neke od najboljih stranica njegove glazbe uopće, već im njihove jedinstvene značajke daju ekskluzivni status u povijesti glazbe, ulijevajući strahopoštovanje - onima koji ih slušaju, ali ponajprije onima koji ih sviraju. Jer ne samo da Beethovenovi posljednji gudački kvarteti u cjelini pokazuju osobine nezabilježene u kvartetskoj literaturi prije njihove pojave, nego je svaki kvartet ponaosob djelo unikatno i u ideji i u realizaciji.

Kasni su Beethovenovi kvarteti djela krajnje intimne kvalitete, a od izvođača prije svega traže da se njihova individualistička narav kroz konkretnu izvedbu uznesu do univerzalnog. Pa bez obzira na čisto tehničke imperitive - koji su također ekstremni u svakom pogledu, ova djela prije svega zahtijevaju poseban pristup koji je na poslovično nadahnuti način opisao Robert Schumann kritizirajući 1838. godine novi kvartetski uradak njegova suvremenika Karla Gotllieba Reissigera: *"Ovaj je kvartet napisan za zabavu dobrim diletantima, koji su do grla okupirani stvarima što ih iskusni glazbenik može uočiti samo jednim pogledom na stranicu notnoga teksta; to je kvartet koji se sluša uz svjetlost svijeća i u društvu lijepih dama, dok se pravi Beethovenijanci skrivaju iza zaključanih vrata, uživajući i otkrivajući svaki takt ponaosob"*.

Ipak, čini se da ovakvo mišljenje nisu dijelili svi ni u Beethovenovo, pa ni u Schumannovo doba, jer su izvedbe kasnih kvarteta bile rijetkost, a tek je Wagnerov esej iz 1870. godine uzdigao Beethovena na pijedestal nedodirljivog heroja-umjetnika poput Dantea u književnosti ili Michelangela u likovnoj umjetnosti, obasjavši upravo kasne skladateljeve kvartete (Wagner je konkretno pisao o op. 131) "vječnom svjetlošću" remekdjela koja zaslužuju divljenje bez presedana.

Usto, Wagner je svojim esejom otvorio još jednu mogućnost: da se Beethovenove kasne kvartete promatra kroz "scenarije" - ne izvanglazbene programe kojima bi slušatelj lakše tumačio pojedine prizore, nego kao neku vrstu "pomagala" koja će prije svega izvođačima pomoći u strateškom razvoju izvedbe. Jer, baš kao što je pisao i Schumann, za izvedbe Beethovenovih kasnih kvarteta nije dovoljan "samo jedan", i još k tome letimičan pogled preko stranice notnoga papira. Umjesto toga, potrebna je u pravom smislu riječi jedinstvena izvedbena strategija kako bi se ono duboko "osobno", "intimno", "privatno" koje slutimo u ovim djelima, otkrivamo u njihovoj strukturi i čitamo u usputnim bilješkama, netipičnim oznakama dinamike i agogike, pretočilo u umjetničko djelo univerzalne poruke i značaja.

Netko je jednom rekao da su Beethovenovi kasni kvarteti poput Biblije u kojoj je sve zapisano, a na nama je (samo) da to zapisano protumačimo kroz izvedbu. Možda je ova tvrdnja i točna - uz napomenu da ova "kvartetska Biblija" zahtijeva jako, jako dobrog tumača. Mnogi su

znameniti kvarteti izvodili raznolike vrste glazbe, ali su nerijetko čak i najveći izbjegavali bliski susret s ovim "tvrdim orasima" kvartetske glazbe.

Ludwig van Beethoven

15. gudački kvartet u a-molu, op. 132

W. A. Mozart: 19. gudački kvartet u C-duru, KV465

Quatour Capet

© Fono Enterprise CD W 71980

Ludwig van Beethoven

Beethoven Late Quartets

Menart © Tokyo String Quartet 09026-60975 (3 CD)

Ludwig van Beethoven

15. gudački kvartet u a-molu, op. 132

I. Stravinsky: Three Pieces for String

N. Rorem: String Quartet No. 4

J. M. Seearce: String Quartet No. 1

The Fry Street Quartet

© The Fry Street Quartet/Kimber 726441555809 (2 SACD)

Jedan od onih koji je, međutim, u svoje doba - početkom XX. stoljeća - glasio za priznatoga tumača Beethovenovih kvarteta bio je kvartet uglednoga francuskog violinista Luciena Capeta (1873.-1928.). Kvartet Capet bio je

blisko povezan s najvećim francuskim skladateljima poput Debussyja i Ravela, ali je najduže u sjećanju ostao upravo po izvedbama Beethovena, započevši čak i seriju ranih tonskih zapisa, nedovršenih zbog iznenadne smrti vođe ansambla. Među tim snimkama ostala je sačuvana i ona iz 1927. godine "Petnaestog gudačkog kvarteta u a-molu", op. 132, čiji će nam slavni treći stavak poslužiti kao uzorak kojim ćemo nastaviti ovu temu.

Taj stavak, naime, nosi jedan od onih neobičnih komentara, točnije naslov na vrhu notnoga teksta kojim Beethoven sugerira tešku bolest koju je prebolio u vrijeme nastanka djela. Poznata napomena uz oznaku tempa *Molto adagio* glasi: "Pjesma zahvalnica rekonvalescenta upućena nebesima, u lidijskom modusu", dok tridesetak taktova potom uz oznaku tempa *Andante* stoji istaknuto: "Izgovoreno novom snagom". Stavak se u cjelini razvija u odmjenama ova dva glazbena karaktera: početnoj epizodi na donjoj granici sporog tempa, izvedenoj u slijedu dugih harmonijskih ploha dodatno omekšanih lidijskim modusom; i drugog - odlučnog, energičnog, zamišljenog u stalnim naletima nove energije koja pršti troosminskim taktom. Struktura naizgled jednostavna i bez vidljivih zamki, ali ispunjena, iz takta u takt - rekao bi Schumann, novim izazovima na koje nije jednostavno dati jednoznačne odgovore.

Capetov kvartet u šesnaest i pol minuta svoje izvedbe bilježi tumačenje širokoga plana i energičnog zamaha. Početni *Adagio* izvodi jednostavno, izravno i bez previše brige o harmonijskom ritmu, a slijedećem *Andanteu* svakom pojedinom motivu utiskuje injekcije čiste energije, doslovno shvaćajući Beethovenovu napomenu o "novoj snazi" koja je

potrebna za uspješnu interpretaciju njegova karaktera. Snimka je ponovno objavljena 1999. za specijalističku diskografsku etiketu Fono Enterprise.

Pedesetak godina kasnije svoje tumačenje bilježi još jedan kvartet cijenjenih Beethovenijanaca: godine 1990. za RCA djelo snima Tokijski gudački kvartet - nešto dužega trajanja (17:11), do zadnjeg detalja tonski i harmonijski razrađenog *Adagia* i živog iako bitno mekšeg *Andantea*, u kojem se odlučni korak Beethovenove glazbe, toliko razvidan kod Capeta, omekšao u plesni tro-korak nekog menueta. U pogledu dinamike i agogike mlađim izvođačima gotovo da nema zamjerke; njihovo fražiranje je suptilno, a njihovo komorno muziciranje u cjelini dovedeno je do praga savršenstva. Pa ipak, ako ćemo govoriti o ekspresivnom vrhuncu pred kraj stavka, onda treba reći da Tokijski kvartet do njega dolazi jasnijom strategijom, slojevitijim čitanjem i plastičnijim pristupom, ali da je energija toga vrhunca u izvedbi Capetova kvarteta izravnija i životnija (bez obzira na kvalitetu samog tonskog zapisa).

Capetova izvedba u cjelini ostavlja općenitiji dojam; u izvedbi njegova kvarteta prva violina zrači energijom neprikosnovenog autoriteta i onda kada joj sam Beethoven ne dodjeljuje ulogu lidera. Capet niti ne pokazuje previše respekta prema auri koja je od Wagnera nadalje građena oko ovog stavka. Upravo suprotno, on iznalazi rješenja koja su prije svega imanentna njegovoj izvođačkoj praksi. Životnost Capetovog čitanja pulsira upravo iz živog bila te njegove prakse, zato je krvotok njegove izvedbe u dojmu toliko snažan, dinamičan i vitalan.

S druge strane, izjave zabilježene u popratnoj knjižici CD-a, o dilemama koje su članovi Tokijskoga kvarteta imali oko čitanja pojedinih dijelova skladbi, potvrđuju da su oni na sebe svjesno preuzeli "povijesni kompleks" Beethovenih kasnih kvarteta. Ali da su u odnosu na to razvili i zajedničku strategiju koju im je kao ključ izvedbe "ponudio" Wagner, ujedinivši je s najboljim tekovinama komornog muziciranja, u kojemu je svaka jedinka posebna među jednakima, u kojemu je doista moguće ostvariti onu Wagnerovu misao da je u Beethovenovim kasnim kvartetima "sve melodijom, svaki glas pratnje, svaka ritmička nota, pa čak i pauza". Zato u njihovoj izvedbi nedostaje ponešto životne izravnosti Capetova kvarteta, ali interpretacija početnog *Adagia* u najboljem svjetlu odražava religioznošću nabijenu najavu "pjesme zahvalnice", naznačene u podnaslovu stavka.

Izvedba, pak, jednoga mladog i višestruko nagrađivanog američkog kvarteta - The Fry Street Quarteta, koji je Beethovenovo remekdjelo snimio 2004. godine u snimci audiofilske kvalitete (Kimber IsoMike), ne odlikuje se osobinama prethodno spomenutih kvarteta. No njihovo tumačenje zato otvara pitanja o (glazbenom) senzibilitetu našega doba: znamo li, poput Capetova kvarteta, još uvijek proizvesti iskrenu emociju? I umijemo li, poput Tokijskoga kvarteta, (barem) još uvijek postaviti zajednički cilj našeg djelovanja?

Na ova značajna pitanja prazna ljuštura Beethovenova *Adagia* u izvedbi The Fry Street Quarteta mogla bi ponuditi stanovite odgovore ili barem poticaj za razmišljanje. No sva je sreća da je to naposljetku ipak - još samo jedno čitanje, još samo jedna izvedba...